

*Бобожко Ю. Б.,**аспірант**Державного податкового університету
Міністерства фінансів України*

АДМІНІСТРАТИВНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НОТАРІУСА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЙОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ У ВІДНОСИНАХ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ: ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВОГО ПІДХОДУ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена визначенню наукового підходу щодо поняття адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як елемента його правового статусу у відносинах державної реєстрації, визначення на цій основі перспективних напрямів розвитку чинного законодавства. Наголошено, що передумовою участі нотаріуса у правовідносинах в тому числі, що стосуються державної реєстрації, є правосуб'єктність. Констатовано, що до цього часу не визначені ключові елементи адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, які у сукупності дозволяють охопити усі аспекти адміністративного статусу нотаріуса та його участі в адміністративно-правових відносинах. Вказано про важливість вирішення вказаної проблеми і з суто практичного аспекту – у зв'язку із важливістю чіткої реалізації нотаріусом повноважень, усунення суперечностей у визначенні підстав здійснення перевірок нотаріуса та притягнення його до відповідальності як суб'єкта державної реєстрації. Із зазначеною метою опрацьовано роботи, присвячені проблематиці правосуб'єктності у різні часи: В. Авер'янов, В. Галуцько, С. Колосовський, А. Чуб, Т. Мацелик та інші. Обґрунтовано, що проблематика визначення сутності адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як елемента його правового статусу у відносинах державної реєстрації не дістала належної уваги. Обрано науковий підхід, за яким адміністративну правосуб'єктність нотаріуса варто розглядати як сукупність трьох елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності. Ці елементи є самостійними, що складають структуру правосуб'єктності. Обґрунтовано доцільність законодавчого розширення повноваження приватних нотаріусів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, зокрема надання можливості реєструвати політичні партії та інші громадські формування, громадські об'єднання, що дозволить зменшити корупцію, державні видатки на утримання державних реєстраторів та сприятиме економії бюджетних коштів.

Ключові слова: адміністративна правосуб'єктність, нотаріус, правовий статус, адміністративні правовідносини, державна реєстрація, дієздатність.

Постановка проблеми. На сьогодні нотаріус є кваліфікованим спеціалістом та важливим публічним суб'єктом, оскільки виконує делеговані державою функції, ефективно надає адміністративні послуги, зокрема послуги щодо реєстрації та виступає ключовим суб'єктом в реалізації принципу законності. Передумовою участі нотаріуса у правовідносинах в тому числі, що стосуються державної реєстрації, є правосуб'єктність. Разом з тим, до цього часу не визначені

ключові елементи адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, які у сукупності дозволяють охопити усі аспекти адміністративного статусу нотаріуса та його участі в адміністративно-правових відносинах. Вирішення виділеної проблеми важливе і з суто практичного аспекту – у зв'язку із важливістю чіткої реалізації нотаріусом повноважень, усунення суперечностей у визначенні підстав здійснення перевірок нотаріуса та притягнення його до відповідальності як суб'єкта державної реєстрації.

Стан дослідження. Проблематиці правосуб'єктності у різні часи приділяли уваги такі вчені, як: В. Авер'янов, В. Галуцько, С. Колосовський, А. Чуб, Т. Мацелик та інші. Водночас, проблематика визначення сутності адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як елемента його правового статусу у відносинах державної реєстрації не дістала належної уваги.

Мета статті полягає у визначенні наукового підходу щодо поняття адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як елемента його правового статусу у відносинах державної реєстрації, визначення на цій основі перспективних напрямів розвитку чинного законодавства.

Вклад основного матеріалу. Поняття правосуб'єктності належить до числа визначальних у правовій доктрині. Оскільки на сьогодні є велика кількість концепцій щодо категорії «правосуб'єктність» розуміння даного поняття певним чином ускладнюється.

На думку О. Зубрицької правосуб'єктність – це абстрагована та визначальна особливість конкретного учасника тих чи інших правовідносин, а її обов'язковими складовими елементами є правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Співвідношення правосуб'єктності та правового статусу необхідно розуміти як конкретне у загальному, а саме – правосуб'єктність є комплексом прав, обов'язків і відповідальності конкретного учасника правовідносин. Тільки за наявності правосуб'єктності суб'єкт права стає учасником правовідносин. Окрім цього, правосуб'єктність пов'язує учасника із конкретною галуззю правовідносин [1, с. 100].

В науковій монографії за редакцією П. М. Рабіновича та інших науковців виділяється найпоширеніші три підходи до розуміння правосуб'єктності:

- 1) отожднення правосуб'єктності та правоздатності;
- 2) правосуб'єктність як праводієздатність;
- 3) широке розуміння правосуб'єктності (включення до змісту поняття «правосуб'єктність» трьох елементів: «правоздатність», «дієздатність» та «правовий статус» або «права та

обов'язки з правового статусу», або «права і обов'язки, надані законом» у різних комбінаціях [2, с. 8]. Та виводять так звану формулу правосуб'єктності: правосуб'єктність = (здатність мати + здатність здійснювати) х права та обов'язки [2, с. 16].

В теорії держави і права правосуб'єктність – це передбачена нормами права юридична властивість учасників правових відносин, яка складається з двох елементів – правоздатності та дієздатності. Правоздатність – це визнана державою загальна (абстрактна) можливість мати передбачені законом права і обов'язки, здатність бути їх носієм. Це не є фактична здатність реалізовувати права і обов'язки на практиці, це – принципова потенційна здатність суб'єкта мати їх (в цей момент або в майбутньому) [3, с. 158]. Але замало просто володіти правами та обов'язками. Важливо бути здатним свідомо здійснювати ці права, виконувати обов'язки, проводити необхідні для їх набуття дії з прийняттям на себе відповідальності за їх наслідки. Така здатність називається дієздатністю, тобто юридичною здатністю громадянина своїми власними діями набувати права і обов'язки, самостійно реалізовувати їх, нести відповідальність за свої дії та керувати своїми вчинками. Дієздатність передбачає здатність розпоряджатись правами та виконувати обов'язки. Наявність дієздатності свідчить про те, що громадянин здатний чинити дії, які породжують юридичні наслідки [3, с. 159]. Крім цього, до елементів «правосуб'єктності» деякі науковці включають і деліктоздатність [4, с. 141–142]. [5, с. 192]. Так, вчена О. Ф. Скакун зазначає, що правосуб'єктність складають елементи: правоздатність, дієздатність, деліктоздатність [6, с. 396–398].

Т. Є. Кагановська, Є. І. Григоренко вважають, що правоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки [7, с. 71]. Правосуб'єктність як властивість бути суб'єктом права не виникає стихійно [8, с. 60].

О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко правосуб'єктність розглядають як одну з обов'язкових юридичних передумов правовідносин, можливість чи здатність особи бути суб'єктом права з усіма відповідними наслідками. Структуру правосуб'єктності науковцями розглянуто як: 1) правоздатність; 2) дієздатність; 3) деліктоздатність, як здатність відповідати за цивільні правопорушення; 4) осудність як умова притягнення до кримінальної відповідальності [9, с. 444–445].

В юридичній літературі адміністративну правосуб'єктність науковці також трактують по-різному.

Так, на думку В. Б. Авер'янова, поняття адміністративної правосуб'єктності, містить два елементи:

- 1) здатність мати суб'єктивні права і обов'язки – адміністративна правоздатність;
- 2) здатність реалізовувати надані права і обов'язки – адміністративна дієздатність [10, с. 186].

У різних суб'єктів адміністративного права адміністративна дієздатність виникає по-різному: у фізичних осіб з моменту народження, а у юридичних – з моменту створення. До її елементів відноситься: 1) здатність особи самостійно здійснювати, реалізовувати належні їй права; 2) реалізовувати належну їй компетенцію та приймати правові акти управління; 3) застосовувати заходи адміністративного примусу; 4) визнавати, гарантувати та захищати права і свободи громадян; 5) нести юридичну відповідальність за заподіяну шкоду [11, с. 67].

На відміну від адміністративної правоздатності, яка визначає потенційну здатність суб'єкта мати публічні права та юридичні

обов'язки у сфері юридичного управління, адміністративна дієздатність – це здатність особи (громадянина) своїми діями набувати та здійснювати права, виконувати покладені обов'язки та нести юридичну відповідальність. Адміністративна правоздатність становить підґрунтя адміністративної дієздатності особи (громадянина), оскільки визначає умови, за яких реалізуються суб'єктивні публічні права й обов'язки. Поєднання адміністративної правоздатності та дієздатності створює умови, за яких суб'єкт адміністративного права стає учасником (стороною) адміністративно-правових відносин [12, с. 122–123].

Тобто прихильники адміністративного права основною ознакою суб'єктів виділяють правосуб'єктність, що охоплює правоздатність (наявність прав і обов'язків) і дієздатність (здатність реалізовувати права й обов'язки) [13, с. 136]. В свою чергу деліктоздатність виділяють окремою, специфічною, але все ж частиною дієздатності. Деліктоздатність – це здатність особи нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну їй протиправними діями. Полягає вона в здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні дії й нести за них юридичну відповідальність [14, с. 114].

А. В. Чуб пропонує дефініцію адміністративної правосуб'єктності як юридично закріплений правовий стан суб'єкта, що потенційно дозволяє йому вступати в адміністративні правовідносини як носію певних прав та обов'язків. При цьому, що важливо, безпосередньо права та обов'язки, як впливає з дефініції, не є складовими частинами правосуб'єктності; її елементами є правоздатність, дієздатність та деліктоздатність як характеристики суб'єкта, що відображують його можливості мати права та обов'язки [15, с. 64–65]. На думку вченої Т. О. Мацелик, адміністративна правосуб'єктність, виявляється як здатність суб'єкта адміністративного права мати адміністративні права та нести відповідні обов'язки. Потенційна здатність мати права і обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права і обов'язки у цій сфері державного управління (адміністративна дієздатність), наявність суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління, формують адміністративно-правовий статус суб'єкта, а саме адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність, які є складовими адміністративної правосуб'єктності [16, с. 267]. На її думку адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права та обов'язки у сфері державного управління. Правоздатність з'являється з моменту виникнення суб'єкта. Якщо йдеться про фізичну особу, то з моменту народження громадянина; про юридичну – з моменту державної реєстрації підприємства, закладу, організації. Припиняється правоздатність з моменту зникнення суб'єкта. Адміністративна дієздатність, це здатність суб'єкта самостійно, свідомими діями реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері державного управління. Складовою дієздатності є адміністративна деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність, за порушення адміністративно-правових норм [16, с. 267].

Є. Ю. Колосовський вважає, що адміністративна деліктоздатність визначається як особлива юридична властивість або стан суб'єкта, що включає здатність (спроможність) взяти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок [17, с. 83].

Варто наголосити, що категорія «правосуб'єктність» на сьогодні застосовується в чинному законодавстві також. Так в Кодексі адміністративного судочинства України закріплена категорія «Адміністративна процесуальна правосуб'єктність» (ст. 43). Що стосується категорії «адміністративної правосуб'єктності нотаріуса», яка безпосередньо пов'язана з предметом дослідження то адміністративне законодавство не визначає норм, що розкривають це поняття.

Таким чином виділяють такі групи поглядів щодо адміністративної правосуб'єктності:

– правосуб'єктність, яка включає правоздатність (наявність прав, обов'язків) і дієздатність (здатність реалізовувати права, обов'язки) (В. Б. Авер'янов; В. Галуцько);

– правосуб'єктність, яка включає правоздатність (наявність прав, обов'язків), дієздатність (здатність реалізовувати права, обов'язки) та деліктоздатність (здатність взяти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок) (С. Ю. Колосовський, А. В. Чуб);

– правосуб'єктність, яка включає правоздатність, дієздатність, а складовою дієздатності є адміністративна деліктоздатність (Т. О. Мацелик).

Досліджуючи дану проблематику слід також звернути увагу на особливості адміністративно-правових відносин у сфері регулювання нотаріальної діяльності. Так, О.В. Красногор в своєму науковому дослідженні «Адміністративно-правовий захист прав і законних інтересів нотаріусів в Україні» виділяє наступні особливості адміністративно-правових відносин у сфері регулювання нотаріальної діяльності: 1) нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, які регулюють нотаріальну діяльність, виникають та здійснюються виключно на їх основі; 2) основною їх метою є забезпечення прав і законних інтересів нотаріусів, інших осіб, що з ними пов'язані, та нормального функціонування публічних інститутів держави і громадянського суспільства; 3) вони врегульовують коло публічних відносин між публічною адміністрацією (насамперед Міністерством юстиції України і підпорядкованими йому органами) та об'єктами публічного управління (приватними і державними нотаріусами, а в деяких випадках – особами, які до них звертаються); 4) адміністративно-правові відносини є головним чином управлінськими (владно-розпорядчими): у вузькому розумінні органи державного управління наділені владною компетенцією, а нотаріуси зобов'язані виконувати їх законні вимоги; поряд із цим в умовах широкого підходу сторони адміністративно-правових відносин завжди мають суб'єктивні права та несуть юридичні обов'язки, які взаємопов'язані між собою: кожному суб'єктивному праву однієї сторони відповідає юридичний обов'язок іншої, і навпаки; 5) мають свідомо-вольовий характер, адже держава через видання відповідних адміністративно-правових норм виражає свою волю для нотаріусів і посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють своє волевиявлення, усвідомлюють значення своїх дій та можуть нести за них відповідальність; 6) адміністративно-правові відносини охороняються державою, яка сприяє здійсненню суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а в разі правопорушення притягує винну особу до адміністративної чи іншої юридичної відповідальності. Та доходить до висновку, що адміністративно-правові відносини у сфері нотаріальної діяльності – це форма соціальної взаємодії публічної адміністрації (Міністерства юстиції України і підпо-

рядкованих йому органів на місцях) та об'єктами публічного управління (приватними і державними нотаріусами, а в деяких випадках – особами, які до них звертаються), що виникають на підставі адміністративно-правових норм, з метою забезпечення прав і законних інтересів нотаріусів, інших осіб, що з ними пов'язані, та нормального функціонування публічних інститутів держави і громадянського суспільства [18, с. 27–28].

Тобто адміністративна правосуб'єктність нотаріуса виражає його спеціальну рису, яка займає особливе місце в системі адміністративно-правових відносин, що надає нотаріусу можливість виступати учасником адміністративно-правових відносин та мати відповідно права та обов'язки.

Висновки. Таким чином, адміністративну правосуб'єктність нотаріуса варто розглядати як сукупність трьох елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності. Ці елементи є самостійними, що складають структуру правосуб'єктності.

Доцільно законодавчо розширити повноваження приватних нотаріусів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, зокрема надати можливість реєструвати політичні партії та інші громадські формування, громадські об'єднання, що дозволить зменшити корупцію, державні видатки на утримання державних реєстраторів та сприятиме економії бюджетних коштів.

Література:

1. Зубрицька О. Адміністративна правоздатність як елемент правосуб'єктності індивідуальних суб'єктів адміністративного права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 3. С. 99–104. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_3_17 (дата звернення: 26.09.2024 р.).
2. Антолюк Н., Верба-Сидор О., Пашук Т., Рабінович С. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Львів: Видавництво БФ «Медицина і право», 2020. 249 с.
3. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
4. Колодій А.М., Копейчиков В.В. Теорія держави і права. К. : Юрінформ, 1995. 356 с.
5. Копейчиков В.В. Загальна теорія держави і права: Навч. посібник. К.: Юрінком, 1997. 317 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник / О.Ф. Скакун. К. : Алеута; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
7. Кагановська Т. С., Григоренко С. І. Основи загальної теорії права : навч. посіб. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 144 с.
8. Пундор Ю. О. Про визначення змісту категорії «правосуб'єктність» у теорії права та галузевих теоріях цивільного й господарського права (порівняльно-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 60–63.
9. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Ред. О.В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
10. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах. Т. 2. Загальна частина. Ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К. : Юридична думка, 2007. 592 с.
11. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник: у 2-х томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К. : Юридична думка, 2004. 584 с..
12. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

13. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
14. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
15. Чуб А. Суб'єктивні публічні права як складник адміністративної правосуб'єктності приватної особи. *Знання європейського права*, 2020. № 2. С. 60–65. <https://doi.org/10.32837/chem.v0i2.76> (дата звернення: 26.09.2024 р.).
16. Мацелик Т.О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система. Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2013. 341 с.
17. Колосовський С.Ю. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний університет ДПС України. Ірпінь, 2014. 235 с.
18. Красногор О.В. Адміністративно-правовий захист прав і законних інтересів нотаріусів в Україні : дис. ... к.ю.н. : 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 212 с. <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0418U000601/> (дата звернення: 26.09.2024 р.).

Bobozhko Yu. The administrative legal personality of a notary as an element of his legal status in relation to state registration: issues of a scientific approach to the definition

Summary. The article is devoted to the definition of a scientific approach to the concept of the administrative legal personality of a notary as an element of his legal status in relation to state registration, the determination of prospective directions for the development of current legislation on this basis. It was emphasized that the prerequisite for the notary's

participation in legal relations, including those related to state registration, is legal personality. It has been established that until now the key elements of the administrative legal personality of a notary as a subject of state registration, which together allow covering all aspects of the notary's administrative status and his participation in administrative-legal relations, have not been defined. The importance of solving the specified problem and from a purely practical aspect is indicated – in connection with the importance of a clear exercise of powers by a notary, elimination of contradictions in determining the grounds for carrying out inspections of a notary and holding him accountable as a subject of state registration. For this purpose, works devoted to the issue of legal personality at different times were elaborated: V. Averyanov, V. Galunko, E. Kolosovskiy, A. Chub, T. Matselyk and others. It is justified that the problem of determining the essence of the administrative legal personality of a notary as an element of his legal status in relation to state registration has not received due attention. A scientific approach was chosen, according to which the administrative legal personality of a notary should be considered as a set of three elements: legal capacity, legal capacity and tortious capacity. These elements are independent, making up the structure of legal personality. The expediency of the legislative expansion of the powers of private notaries in the field of state registration of legal entities is substantiated, in particular, the provision of the opportunity to register political parties and other public formations, public associations, which will reduce corruption, state expenses for the maintenance of state registrars and contribute to the saving of budget funds.

Key words: administrative legal entity, notary, legal status, administrative legal relations, state registration, legal capacity.